

נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית – עמדת רוסיה

גאורגי פורוסקון, בת חן דרויאן פלדמן וארקדי מילמן*

הגישה הרוסית לנורמליזציה פוטנציאלית בין ישראל לערב הסעודית בתיווך אמריקאי נגזרת מהשלכותיה הצפויות על המציאות הפוליטית-ביטחונית במזרח התיכון בראי העימות הגלובלי, שרוסיה מנהלת מול המערב בחזית האוקראינית ומעבר לה. אחרי ה־7 באוקטובר 2023 התייצבה רוסיה בצד הפרו־פלסטיני והאנטי־מערבי, הפונה לקהלי הדרום הגלובלי עם נרטיב אנטי־קולוניאלי הקורא לסלק את ההשפעה המערבית מהמרחב הפוליטי־חברתי של קהלים אלה. לכן מימוש מוצלח של רעיון הנורמליזציה יפגע באינטרסים של הקרמלין, שכן הוא יהדק את הקשר בין ארצות הברית למדינות ערב המתונות וישפר את מעמדה של ארצות הברית במזרח התיכון ואת זה של ישראל מול "ציר ההתנגדות" וגרורותיו.

ברמה הביטחונית, מוסקבה שואפת להעמיק את שיתוף הפעולה הכלכלי עם שחקנים מרכזיים באזור, בפרט עם ערב הסעודית. סיבה אחת היא מעמדה של ערב הסעודית בארגון OPEC+, משום שרוסיה תלויה במחירי הנפט, בייחוד בתנאי המלחמה והסנקציות שפגעו במידה משמעותית ביכולותיה הכלכליות. סיבה נוספת היא שימור המצב שבו ערב הסעודית משמרת יחסים כלכליים תקינים עם רוסיה בכך שאינה מצטרפת לסנקציות המערביות המוטלות עליה בעקבות הפלישה לאוקראינה. בין היתר, ב־6 בדצמבר 2023 [ביקר בריאד נשיא רוסיה](#) ולדימיר פוטין בראש משלחת גדולה של בכירים, ודן בשיתוף פעולה בין המדינות בעיקר בתחום הכלכלי ובתחום האנרגיה. מוקדם יותר, ב־11 באוקטובר, ציין סגן ראש הממשלה אלכסנדר נובאק (שגם התלווה בדצמבר לפוטין) כי שיתוף הפעולה בין רוסיה לערב הסעודית [צפוי להתרחב לתחום האנרגיה הגרעינית](#), לצד צמיחה צפויה של שיעור הסחר הביטחוני לשבעה מיליארד דולר עד 2030. הנורמליזציה הישראלית־סעודית, שצפויה להדק גם את קשרי ערב הסעודית־ארצות הברית ובפרט בתחום האנרגיה הגרעינית, מאיימת משום כך לפגוע בתוכניות רוסיה אשר לשיתוף הפעולה עם ריאד. כמו כן, לערב הסעודית יש תפקיד במגעים בין רוסיה לאוקראינה – היא סייעה בעסקאות חילופי שבויים ומחזיקה בגישה נוחה יחסית לרוסיה כלפי המלחמה (הגם שנשיא אוקראינה

* גאורגי פורוסקון – חוקר, המכון למחקרי ביטחון לאומי

בת חן דרויאן פלדמן – חוקרת (מלגאית ניובאואר), המכון למחקרי ביטחון לאומי

ארקדי מילמן – חוקר בכיר, המכון למחקרי ביטחון לאומי

וולודימיר זלנסקי בחן את הרעיון לקיים בה "ועידת שלום" שנייה בנושא סיום המלחמה – אך נראה שהממלכה מסתייגת מלקבל את גישתו). סביר להניח כי התקרבותה של ערב הסעודית לארצות הברית בעקבות הנורמליזציה תשפיע לרעה, בעיני הקרמלין, על עמדותיה בסוגיות אלו.

לצד הסיכונים ליחסי רוסיה-ערב הסעודית, הנורמליזציה מאיימת על מעמדה של איראן, בעלת בריתה של רוסיה, שחשיבותה עבור רוסיה גברה מאוד בשנות המלחמה בין רוסיה לאוקראינה – שכן היא תתרום להידוק שיתוף הפעולה (לרבות הביטחוני) בין שתי המדינות החזקות באזור, הנמצאות במתיחות עם הרפובליקה האסלאמית.

עוד לפני מלחמת 'חרבות ברזל' רוסיה ביקרה את תהליך ההתקרבות בין ערב הסעודית לישראל. כך, בספטמבר 2023 השמיע שגריר רוסיה באו"ם וסילי נבניזה ביקורת נגד ערב הסעודית, אומנם בלי לנקוב בשמה, בגין התקדמות לקראת כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל, שלדבריו מבצעת "פעולות אגרסיביות בלתי חוקיות", ובכלל זאת הרחבה חסרת תקדים של התנחלויות בשטח האמור להיות חלק ממדינה פלסטינית עצמאית. נבניזה אמר שמאמצי ארצות הברית לנרמל את היחסים הערביים-ישראליים בזמן שהמסגרת החוקית הבינלאומית להסדרת שלום ישראלי-פלסטיני מתפרקת, עוקפים את ההיגיון של יוזמת השלום הסעודית (2002) ומחבלים בסיכוי למשא ומתן ישיר בין ישראל לפלסטינים. באופן כללי, הבנת העמדה הרוסית ביחס ל'הסכמי אברהם' (2020) עשויה לסייע במידה ניכרת להבנת גישתה האפשרית של רוסיה לנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. הסכמי אברהם למעשה היוו בסיס דיפלומטי-רעיוני למאמץ לכונן יחסים בין ישראל לערב הסעודית תחת מעטפת אמריקאית, ומצד שני התרחשו בעידן שלפני המתיחות הגדולה בין רוסיה למערב (לפני הפלישה לאוקראינה) – אז האינטרסים הרוסיים באזור היו מתונים יותר וגמישים.

בעוד שרוסיה בירכה רשמית על הסכמי אברהם (קשה למצוא טיעון משכנע לכך שהסכם כינון יחסים הוא התפתחות שלילית, אם מתנהלים יחסים תקינים עם הצדדים המעורבים), היא ביקרה אותם במספר היבטים. מבחינה רטורית מוסקבה הצביעה על חוסר התייחסות לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני והביעה דאגה מהאופי האנטי-איראני של מערכת ההסכמים. שני הנושאים חשובים לרוסיה – הראשון משום שהוא משמש כלי מסורתי עבור רוסיה להזכרת מעורבותה באזור (לראיה קוורטט המתווכות בסכסוך הישראלי-פלסטיני שהיה פעיל בשנות ה-2000, שרוסיה מוסיפה להזכיר את חשיבותו עד היום); הנושא השני

– משום מערכת היחסים המיוחדת עם איראן והרצון למנוע התחזקות יתר של מחנה אנטי־איראני מגובש באזור.

מעבר לכך, למעשה חוסר שביעות רצונה העיקרי של מוסקבה עשוי לנבוע מהעובדה הפשוטה שהיא לא הייתה מעורבת כלל בתהליך. כאמור, הסכמי אברהם גובשו ומומשו בהובלה אמריקאית בלעדית וחידדו את העוצמה הדיפלומטית של וושינגטון במזרח התיכון, בעוד שחוסר מעורבות רוסית הבליט את מגבלות השפעתה במפרץ (בניגוד למשל למסגרות הסדריות סביב מלחמת האזרחים בסוריה, שם הצליחה רוסיה להשיג תפקיד מוביל בזכות נוכחותה הצבאית).

הסכמי אברהם (והנורמליזציה הפוטנציאלית עם ערב הסעודית) מקרבים את מדינות ערב המתונות לארצות הברית, ומאז הפלישה הרוסית לאוקראינה התפתחות זו נתפסת במוסקבה כהפסד כמעט מוחלט – תחרות על ההשפעה בכלל ובמזרח התיכון בפרט הפכה בעיני מוסקבה למעשה למשחק סכום אפס. היחסים עם ישראל, שקיבלה מאז ה־7 באוקטובר תמיכה מערבית משמעותית, בדגש על ארצות הברית, התקררו ואיבדו מחשיבותם עבור רוסיה, כשברקע ניסיונה להשיג אהדה מצד מדינות הדרום הגלובלי (ובכלל זאת העולם הערבי־מוסלמי), המאמצות ברובן גישה אנטי־ישראלית.

בהקשר זה, לאור הקשר החזק לארצות הברית ואי־הוודאות באשר להמשך היחסים עם איראן, המדיניות הסעודית כלפי המלחמה שמנהלת ישראל מתונה יחסית, ואילו רוסיה הייתה מעדיפה לראות עמדה ניצית יותר כלפי ירושלים, תוך התמקדות באינטרסים הכלכליים של ניהוג תפוקת הנפט ואינטגרציה גוברת במסגרות כגון ה־BRICS שאליו הצטרפה לאחרונה. ואולם היכולת הרוסית להשפיע על ערב הסעודית מוגבלת, והנורמליזציה הפוטנציאלית עשויה לצמצם אותה עוד יותר.

על אף האמור, יש לזכור שסוגיית הנורמליזציה אינה נמצאת במקום גבוה בסדר היום הרוסי. אינטרסים חשובים הרבה יותר מבחינת מוסקבה הם פגיעה בתמיכה באוקראינה, גיוס צירי יבוא (ביטחוני/דו־שימושי/אזרחי) ויצוא (נפט, גז, מחצבים) עוקפי סנקציות, ערעור הלכידות המערבית ושמירת קשרים עם בעלות ברית קרובות. היחסים עם ערב הסעודית חשובים בהיבטים של תיאום מחירי נפט וגז, וכן השקעות ברוסיה. לכן סביר להניח כי רוסיה תימנע מלפגוע בהם באופן ישיר במאמציה לטרפד נורמליזציה הישראלית־סעודית (תימנע מלהיתפס כפועלת לפגוע בקשרים עם הממלכה) אלא תבחר במהלכים עוקפים, דיפלומטיים־תודעתיים לרוב, המכוונים בעיקר נגד ארצות הברית וישראל. אלה צפויים לכלול פעילות להגברת המתחים בין הצדדים, ובפרט הבלטת הסוגיה הפלסטינית (שהצגת

מתווה לפתרונה היא דרישה סעודית להשלמת הנורמליזציה), וכן תמיכה גוברת באיראן ובגורמים נוספים בציר ההתנגדות כגון החות'ים והשחקנים השיעים בעיראק – כמנוף לחץ על ריאד להימנע מכינון נורמליזציה עם ישראל.

אשר לאפשרות הידוק היחסים בין ערב הסעודית לארצות הברית בלי כינון נורמליזציה ישראלית-סעודית – גם היא נוגדת את האינטרס הרוסי, ולכן מוסקבה צפויה לפעול מול ריאד על מנת לסכל גם התפתחות כזאת, אם כי מהלך בכיוון זה יהיה מאתגר יותר מאשר חבלה במאמץ לכינון יחסים עם ישראל.

על ישראל להביא בחשבון את פוטנציאל האיום הנשקף מצד רוסיה ולהיערך ללחץ דיפלומטי-תודעתי נגד מאמציה הצפויים של מוסקבה לסכל את תהליך הנורמליזציה, תוך בידול פומבי ככל האפשר בין הנורמליזציה לבין הסנטימנט הפרו-פלסטיני (או הבין-ערבי – אנטי-ישראלי) במזרח התיכון, שרוסיה עלולה לנצל.